

MÜDRİK ALİM, AKADEMİK H.M. ABDULLAYEV**Ə.T. BAĞIROVA**

*AMEA akademik H.M.Abdullayev adına Fizika İnstitutu
tahira.bagirova26@gmail.*

Bu gün dünyada bütün elm, təhsil, sənaye və ümumiyyətlə müasir həyat yeni texnologiyalar əsasında qurulur. Müasir cəmiyyətin inkişafını yarımkeçiricilər əsasında qurulmuş mikroelektronikasız təsəvvür etmək mümkün deyil.

Azərbaycanda, mikroelektronikanın əsasında yeni texnologiyaların təməlini görkəmli alim, akademik Həsən Abdullayev qoymuşdur və onun yaradıcısı olaraq yüzlərlə tələbələr hazırlamış və onlar ilə birlikdə inkişaf etdirmişdir.[1]

Görkəmli Azərbaycan alimi fizika elmləri doktoru, Azərbaycan EA həqiqi üzvü, Rusiya Federasiyası EA müxbir üzvü, Azərbaycan EA-nın prezidenti olmuş, professor H.M.Abdullayev 1918-ci ildə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Culfa rayonunda anadan olmuşdur.

1941-ci ildə Azərbaycan Pedaqoji institutunun fizika-riyaziyyat fakültəsini bitirən H.M.Abdullayev bütün sonrakı ömrünü Azərbaycanda elmin, təhsilin inkişafına sərf etmişdir.

1948-ci ildə H.M.Abdullayev EA Fizika–Riyaziyyat İnstitutunda aspiranturayı bitirərək, “Elektron yarımkeçiricilərdə anod polyarizasiyanın temperatur asılılığının tədqiqi” mövzusunda namizədlik dissertasiyasını uğurla müdafiə etmişdir.

Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatı, əməkdar elm xadimi 1970-1983-cü illərdə Azərbaycan EA prezidenti, 1954-cü ildən ömrünün sonunadək akademik H.M.Abdullayev AEA Fizika institutunun direktoru olmuşdur. Azərbaycan fizika elminin dünya səviyyəsinə yüksəlməsində akademik H.Abdullayevin böyük əməyi olmuşdur.

Azərbaycanda yüksək texnologiyalar, elektronika və iqtisadiyyatda bu gün də tətbiq olunan işlər və nailiyyətlər akademik Həsən Abdullayevin yarımkeçiricilər fizikasında yarıməsirlik fəaliyyəti, apardığı tədqiqatlar nəticəsində əldə edilmişdir.

Dünya elmində ilk olaraq “selen yarımkeçiriciləri” istiqamətini və onun əsasında öz elmi məktəbini və bu sahədə Azərbaycanda yarımkeçiricilər üzrə ilk elmi – tədqiqat məktəbi olaraq Elmlər Akademiyasının Fizika institutunu yaratmışdır. Keçmiş SSRİ-də, illərdən olaraq, 1954-cü ildə Bakı Dövlət Universitetində H. Abdullayev yarımkeçiricilər fizikası üzrə kafedra təşkil etmişdir.

Akademik Həsən Abdullayev öz tükənməz enerjisi, məqsədyönlü fəaliyyəti ilə gənclərə örnək idi. O, ixtisasından asılı olmayaraq gənc alimlərin fəaliyyəti ilə yaxından maraqlanırdı, onlara əlindən gələnlə qayğı, maddi və mənəvi yardım göstərilməsini özünə borc hesab edirdi. O, çox haqlı olaraq Azərbaycan elminin ən perspektivli sahələr üzrə inkişaf etdirilməsinin tərəfdarı idi.

Akademik Həsən Abdullayev digər ölkələrin elmi-tədqiqat institutlarının qabaqcıl təcrübəsindən istifadə edilməsində fəallıq göstərirdi. Bir sözlə, akademiya sistemində əsaslı islahatlar aparılmasının tərəfdarı idi.

Yüksək mənəvi keyfiyyətlərə malik fenomenal bir şəxsiyyət olmaqla yanaşı, doğma Azərbaycanımızı səmimi qəlbdən sevirdi. Akademiyanın Rəyasət Heyətinin yığıncaqlarında çıxış edən alimlərdən, xüsusilə rus dilində təhsil alanlardan öz fikirlərini Azərbaycan dilində izah etmələrini tələb edərdi. Bu fakt onun xalqına necə dərin hisslərlə bağlı olduğunu bir daha sübut edir. Onun yaratdığı nəhəng elmi irs xalqımızın milli sərvəti olduğuna görə qorunmalı və gələcək nəsillərə çatdırılmalıdır. [2]

Akademik Həsən Abdullayevin elmi – təşkilatçılıq məktəbidir, elmin ən səmərəli şəkildə idarə edilməsi işində topladığı zəngin təcrübə məktəbidir. Ötən əsrin 70-80-ci illərində ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında ümummilli strateji vəzifələrin, o cümlədən, elmi quruculuq işlərinin həyata keçirilməsində Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti kimi ən fəal şəxslərdən biri olmuşdur.

O, Akademiya institutlarında fundamental tədqiqatların genişləndirilməsi, alınan elmi nəticələrin nəzəri cəhətdən yüksək səviyyədə işlənməsi ilə yanaşı respublikanın ayrı-ayrı təbii sərvətlərinin daha dərinləndirilməsi və elmin iqtisadi səmərəsinin artırılmasına yönəldilən kompleks tədqiqatlara da üstünlük verirdi.

H.M.Abdullayevin beynəlxalq elmi əlaqələr sahəsində gördüyü işlərdən də söhbət açmaq mümkün deyil. Çünki beynəlxalq əlaqələr hər bir böyük alimin fəaliyyətində mühüm yer tutur. Digər tərəfdən isə elmin özünün mahiyyəti, onun beynəlxalq xarakteri alimlərin vaxtaşırı bir-biriləri ilə ünsiyyətdə olmalarını zəruri edir. Onların qarşılıqlı elmi səfərləri, beynəlxalq seminarlar, konfranslar, simpoziumlar – bunların hamısı elmin inkişafı üçün çox vacibdir. Akademik H.M.Abdullayev alimlərimizin Ümumittifaq və Beynəlxalq konfransların, konqreslərin, simpoziumların işində fəal kömək edirdi. O, SSRİ-nin Moskva, Leningrad, Kiyev, Novosibirsk, Xarkov, Kazan və digər şəhərlərində yerləşən qabaqcıl elm mərkəzləri ilə əlaqələr yaratmaqla Respublikada fizika elminin pillə-pillə inkişafına nail olmuşdur. Aspiranturaya qəbul olunmuş onlarla gənclərin təhsillərinin, yuxarıda qeyd olunan şəhərlərdə yerləşən tanınmış elmi mərkəzlərdə, davam etdirilməsində H.M. Abdullayevin göstərdiyi köməkliklər yüksək səviyyədə gənc fiziklər nəslinin yetişməsində onun əvəzsiz xidmətləri olmuşdur. [3]

H.M. Abdullayevin fizika seminarlarında vaxtaşırı olaraq fizikanın fəlsəfi problemlərinə toxunması, müxtəlif qeyri-standart mənbələrdə özünə yer tapmış fiziki mahiyyətləri müzakirə edərək məqsədyönlü şəkildə istifadə edilirdi. Bu baxımdan fizika seminarlarında xalqımızın klassik şairi Nizami Gəncəvi irsinin geniş miqyasda tədqiqatı aparılmış və alınmış nəticələr əsasında kitab nəşr edilmişdir. Kitabçada dahi şair Nizami Gəncəvinin əsərlərində olan dəqiq elmlər sahəsindəki

elmi fikirlərini oxuculara açıq şəkildə çatdırmaq məqsədi qoyulmuşdur. [4]

Burada şair filosofun materiya – kainatın yaranmasında ilkin amil hesab etdiyi hərəkətin növləri, çevrilmələri və bu çevrilmələri yaradan qüvvələrin xüsusiyyətləri haqqında baxışları, kainatda mövcud olan saxlanma qanunlarının rolu, məkanın qeyri-evklid xarakterə malik olması, işığın təbiəti, tərkibi və xüsusiyyətləri barədəki fundamental elmi fikirləri şərh edilir.

H.M. Abdullayev gənc mütəxəssislərə xüsusi diqqət yetirir, onların respublika üçün əhəmiyyətli ixtisaslar üzrə SSRİ-nin tanınmış elmi mərkəzlərinə, o cümlədən, Ukraynanın kibernetika institutuna, SSRİ Elmlər Akademiyasının Hesablama mərkəzinə məqsədli aspiranturaya göndərilməsini təmin edirdi.

H.M. Abdullayev Fizika institutuna rəhbərlik etdiyi dövrdə institutun əməkdaşları SSRİ, Azərbaycan, Ukrayna Respublikalarının Dövlət, SSRİ EA-nın adlı mükafatlarına layiq görülmüşdür.

Akademik H.M. Abdullayevin, Azərbaycan xalqının çoxəsrlik tarixində, hörmətli ulu öndərimiz Heydər

Əliyevin rəhbərliyi sayəsində, nəşr olunmuş on cildlik Azərbaycan Ensiklopediyasının yaradılmasında nəinki Azərbaycan EA prezidenti kimi (çünki Azərbaycan Ensiklopediyasının hazırlanmasına elmi rəhbərlik hökumətin qərarı ilə Elmlər Akademiyasına tapşırılmışdı), həmçinin ASE Baş Redaksiyası heyətinin üzvü kimi bilavasitə H.Abdullayevin xidməti olmuşdur.

Dünyanın inkişaf etmiş ölkələri sırasında olmaq kimi ali məqsədə çatmaq yolunda ildən –ilə inkişaf edən, biliklərə əsaslanan cəmiyyət qurmaq yolunda uğurla addımlayan respublikamızda dövlət səviyyəsində elmə, onun əsas yükünü və məsuliyyətini çiyinlərində daşıyan elm fədailərinə göstərilən yüksək diqqət və qayğı akademik Həsən Abdullayev kimi fədakar alimlərin irsinə və elmi məqalələrinə verilən ən böyük qiymətdir.

Ümummilli lider Heydər Əliyev: “Hər bir alim qiymətlidir. Hər bir alimin yaratdığı elmi əsərlər özünəməxsus qiymət alır. Ancaq nəzəriyyəni təcrübə ilə birləşdirən, nəzəri bilikləri tətbiq edə bilən və onlardan əməli nəticə götürə bilən, cəmiyyətə, ölkəyə, xalqa konkret fayda gətirən insanlar alimlərin sırasında xüsusi yer tutur”.

-
- [1] Böyük fizik –Nurlu insan “Elm” nəş-ti, B.1999-164 S *Zərifə Abdullayeva*
- [2] *Rəfət Quliyev* – Akademik Həsən Abdullayev (Azərbaycanda yarımkeçiricilər fizikası məktəbinin banisi.Böyük elmin sükanı arxasında.Xatirələrdə yaşayan ömür) – Bakı,Azərbaycan Nəşriyyatı, 2008,376s
- [3] Böyük fizik – Nurlu insan “Elm” nəşriyyatı, Bakı: 1999-164s
- [4] *L.M. Vəliyev.*/Nizami Gəncəvinin elm dünyası – Bakı, Azərənşr, 1991 s83
- [5] *Zərifə Abdullayeva* “Böyük fiizk –nurlu insan”

- Elm və təhsil 2017, 182 s.
- [6] Böyük fizik –nurlu insan- “Elm” nəşriyyatı, Bakı : 1999, 164s.
- [7] *Rüfət Quliyev* – Akademik Həsən Abdullayev (Azərbaycanda yarımkeçiricilər fizikası məktəbinin banisi. Böyük elmin sükanı arxasında xatirələrdə yaşayan ömür) Bakı, “Azərənşr” nəşriyyatı, 2008, 376 s.
- [8] *Abbas Cilovdarlı*, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası akademik H.M. Abdullayev adına Fizika İnstitutu (1945-1993-cü illər), I hissə-Bakı, 2017, 301s